

Ιστορία

Γράφει ο
ΒΑΣ. ΦΡ. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πνεύμα σπινθηροδόλο και άνθρωπος της δράσεως αντετίθετο στην αδιάλλακτη και ακατανόητη εναντίον του συμπεριφορά και δράση. Ο πρίγκιπας Γεώργιος εποθούσε διακαώς να ιδεί επί των ημερών του πραγματοποιούμενη την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, την πρόθεσή του δε αυτή ουδείς ποτέ, αντίπαλος ή μη, αμφισβήτησε: όμως εκείνο για το οποίο θα κατηγορηθεί ήταν ο δεσποτισμός του και η μέθοδος προς επίτευξη της ενώσεως, του εθνικού ιδεώδους κάθε Κρητικού.

Απολυταρχικός στις γνώμες και στις σκέψεις του, ήταν πεπεισμένος πως πρέπει να αναμένουμε την ένωση από την συγκατάβαση και την πρόνοια των Προστατιδών Δυνάμεων, ενώ ο Ελ. Βενιζέλος, άνθρωπος της δράσεως είχε την γνώμη πως τα συμφέροντα, τα δίκαια και οι τύχες των λαών, και εν προκειμένω του Κρητικού, δεν ρυθμίζονται μόνον με τις επί των υπομνημάτων υποσχέσεις, αλλά ούτε με την πολυετή αναμονή και την μοιρολατρεία. Επίστευε ότι η περίοδος του αραβιάνα παρήλαθε, του αραβιάνα που έγινε στις 9 Δεκεμβρίου 1898 με την άφιξη του πρίγκιπα Γεωργίου στα Χανιά ως Υπάτου Αρμοστή, άφιξη την οποία οι στόλοι των Προστατιδών Δυνάμεων χαιρέτισαν προηγουμένως στο λιμάνι της Σούδας με κανονιοβολισμούς και κατά την οποία «... Ο Ποτιέ δακρύων και διακοπτόμενος υπό λυγμών τον υπεδέχθη εις την αποβάθραν και τον παρουσίασαν εις τους λοιπούς ναυάρχους». Τότε εψάλη και ο υπό τον τίτλο «Αραβίων» κρητικός ύμνος, που είχε συνθέσει ο Ζακυνθινός ποιητής Ιωάννης Τσακασιάνος και που είχε μελοποιήσει ο Κερκυραίος μουσουργός Σπυρίδων Καίσαρης.

Αλλ' η περίοδος του αραβιάνα παρατεινόμενη γινόταν επικίνδυνη και απειμάκρυνε τον γάμο, την ένωση με την μητέρα Ελλάδα. Όθεν κατά τον Ελ. Βενιζέλο η Κρήτη όφειλε να παύσει αναμένονσα και να αρχίσει διεκδικούσα όσα απαραίτητα της ανήκαν. Ήταν ανάγκη να εννοηθεί και να γίνει σκέψη και γνώμη εθνική ότι η θύρα της επιτυχίας δεν ανοίγεται μόνο σ' αυτούς που την κρούουν, αλλά και στους γνωρίζοντες να την εκπορθούν.

Κυρίως μετά τις εκλογές του Μαρτίου του 1903 και την μεγάλη ήττα που υπέστη το κόμμα του Ελ. Βενιζέλου, ο Κρητικός πολιτικός εστράφη κατά του Πρίγκιπα προσωπικά, γιατί απέδωσε την εκλογική αποτυχία του κόμματός του στις

Λαβύρινθος η εν Κρήτη κατάσταση, Λαβύρινθος αληθώς Κρητικός. Ζητείται μίτος της Αριάδνης και νέος Θησεύς.

1905

Ο Ελ. Βενιζέλος, μετά την απόλυσή του από την θέση του Συμβούλου της Κρητικής Πολιτείας στις 18 Μαρτίου 1901, ρίχτηκε με την συνήθη μαχητικότητά του σε σφοδρή αντιπολίτευση εντός και εκτός της Κρητικής Βουλής και κυρίως από τις στήλες της προσωπικής του εφημερίδας «Κήρυξ», κατά του απολύσαντος αυτόν πρίγκιπα Γεωργίου, Υπάτου Αρμοστή της Κρήτης.

επιβάσεις του. Ένα ακριβώς χρόνο μετά, τον Μάρτιο του 1904, είχε ζητήσει με αναφορά του την εφαρμογή του Συντάγματος λίγο αργότερα και παρά τις πιέσεις, ο Πρίγκιπας επανερχόμενος εξ Ευρώπης προκήρυξε τις εκλογές της 20ης Μαρτίου 1905, στις οποίες η αντιπολίτευση αποφάσισε να μην κατέλθει. Προηγουμένως, και μετά την προκήρυξη των εκλογών από τον Πρίγκιπα, είχε κυκλοφορήσει προκήρυξη της αντιπολιτεύσεως της 26ης Φεβρουαρίου 1905, στην οποία ετονίζετο ότι κύριο μέλημά της ήταν η επίτευξη της ενώσεως και εξητείτο η αναθεώρηση του Συντάγματος προκειμένου να απαλλαγεί ο τόπος από τον δεσποτισμό.

Στο μεταξύ ο Ελ. Βενιζέλος, προικισμένος με διπλωματική οξυδέρκεια, αφού κατόρθωσε σταδιακά να συνενώσει όλη την δύναμη της αντιπολιτεύσεως και αφού έκρινε ότι ήταν πρόσφορη η περίπτωση, συγκέντρωσε στις 10 Μαρτίου 1905 τους οπαδούς του στο χωριό της επαρχίας Κυδωνίας, Θέρισσο, το κείμενο επί μκρής ορεινής κοιλάδας, στους πρόποδες των Λευκών Ορέων, όπου και εκήρυξε την επανάσταση. Την επομένη, 11 Μαρτίου, μετά την τέλεση κατασκευτικής δοξολογίας προς τον Ύψιστο στον ιερό ναό του Αγίου Γεωργίου Θερίσου, εκήρυξαν την ένωση με την μητέρα Ελλάδα και ύψωσαν την Ελληνική σημαία.

Το επαναστατικό κίνημα του Θερίσου της 10ης Μαρτίου 1905, ενέβαλε ως ήταν επόμενο σε μεγάλη ανησυχία την Ελληνική Κυβέρνηση, διό και την μεθεπομένη ο τότε πρωθυπουργός Θεόδ. Δηλιγιάννης, εκάλεσε σε σύσκεψη στην οικία του το Υπουργικό Συμβούλιο, σύσκεψη στην οποία παρέστη και ο αντιπρόσωπος των συναθροισθέντων στο Θέρισσο επαναστατών, ο κατορθώσας να α-

φίχθει στην Αθήνα, Χανιώτης δικηγόρος Κλ. Μαρκαντωνάκης, για να επιδώσει στον Πρωθυπουργό επιστολή του αρχηγού Ελ. Βενιζέλου, εκθέτουσα τους λόγους του κινήματος και ζητούσα συμπαράσταση.

Ακολούθως εκάλεσε τους Διευθυντές των Αθηναϊκών εφημερίδων προκειμένου να τους ανακοινώσει την θέση της Κυβερνήσεώς του και να τους κάνει μια σύσταση, να τους υποδείξει την οδό που πρέπει να ακολουθήσουν επί του εκραγέντος επαναστατικού κινήματος. Ο Θεόδ. Δηλιγιάννης τους εξέθεσε τις απόψεις της Κυβερνήσεώς του, χωρίς ν' αναφερθεί στην πριν από το κίνημα επικρατούσα στην Κρήτη κατάσταση, η οποία και το επροκάλεσε, τονίσας ότι η Ελληνική Κυβέρνηση το καταδικάζει απολύτως, είτε αυτό στρέφεται κατά του πολιτικού καθεστώτος της Νήσου, είτε αποβλέπει στην ένωση της Κρήτης με την μητέρα Ελλάδα, γιατί επίστευε ότι θα βλάψει μάλλον, παρά θα συντελέσει στην επιτυχία του επιδιωκόμενου σκοπού. Παρότρυνε δε τους Διευθυντές δημοσιογράφους, χωρίς καμιά πάντως δέσμευση, να αποδοκιμάσουν το ένοπλο κίνημα και να αποφύγουν να το ενθαρρύνουν, υπερασπιζόμενοι την Κρητική υπόθεση υπό την καθάρως εθνική της έποψη. Ακόμη ετόνισε ότι εάν σκόπος των επαναστατών του Θερίσου είναι η προς τις Προστατιδες Δυνάμεις διαμαρτυρία τους για την παράταση του ισχύοντος πολιτικού καθεστώτος και η επιζήτηση της ενώσεως, να συντάξουν Υπόμνημα προς αυτές και να διαλυθούν επανερχόμενοι στις εστίες τους και τα έργα τους.

Και ο Θεόδ. Δηλιγιάννης είπε ακόμη ότι πληροφορηθείς εσχάτως, πως στην Αθήνα γίνονταν αγορά όπλων προκειμένου να αποσταλούν στην Κρήτη, έδωσε

Θέρισσο Μάρτιος

ΠΩΣ ΕΙΔΕ Ο ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ ΑΘΗΝΑΪΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

εντολή στην αθηναϊκή εφημερίδα «Πρωΐα» να γράψη άρθρο καταδικαστικό για κάθε είδους βίαιο κίνημα που θα ήθελε οργανωθεί στη Μεγαλόνησο γιατί θα μπορούσε να παράσχει εσφαλμένη αντίληψη περί της καταστάσεως της Νήσου και να παραβιάσει διεθνώς την θέση της. Πράγματι η «Πρωΐα», το δημοσιογραφικό όργανο του κυβερνώντος κόμματος του Θεόδ. Δηλιγιάννη, εδημοσίευσε στο φύλλο της 9ης Μαρτίου 1905 το υπό τον τίτλο «Αι περί των εν Κρήτη πραγμάτων διαδόσεις» κύριο άρθρο, ανώνυμο, καταδικαστικό και αποθαρρυντικό, το οποίο εγράφη από τον Πρωθυπουργό, όπως και πολλά άλλα ανώνυμα επί άλλων θεμάτων κατά το παρελθόν. Και το άρθρο μεν εγράφη και εδημοσιεύθη στην «Πρωΐα» και ανεδημο-

ταν δυνατό να προληφθεί μόνο από άρθρα και μάλιστα ένα γραμμένο την τελευταία στιγμή.

Οι Διευθυντές των ημερησίων αθηναϊκών εφημερίδων δεν πείσθηκαν, τουλάχιστον στο σύνολό τους, ν' ακολουθήσουν τις περί αποδοκιμασίας και μη ενθαρρύνσεως του κινήματος απόψεις του Πρωθυπουργού και της Κυβερνήσεώς του, αφού αυτό απέδλεπε στην ένωση της Κρήτης με την μητέρα Ελλάδα, ένωση που διερχόταν τον προαιώνιο πόθο όχι μόνο ολοκλήρου του πληθυσμού της Μεγαλόνησου, αλλά και ολοκλήρου του ελληνικού Έθνους. Επεσήμαναν πάντως στον Θεόδ. Δηλιγιάννη τα σφάλματα του Υπάτου Αρμοστή και των Συμβούλων του, που όφειλαν να είχαν προλάβει το κίνημα φερόμενοι μετριοπαθώς α-

σούν όπως η εν Κρήτη κατάσταση μη εκτραχυνθεί περισσότερο, συμβουλευόντες τους επαναστάτες και τους αρμοστειακούς, τα διίστάμενα μέρη, εκείνο το οποίο νομίζουν ωφέλιμο για την Μεγαλόνησο και το εθνικό συμφέρον γενικότερα.

Η τότε αντιπολίτευση στην Ελλάδα, η αντιπολίτευση του Γεωργίου Θεοτόκη, για το ένοπλο κίνημα του Θερίσου εφρόνει ότι και η Κυβέρνηση Δηλιγιάννη. Έδειξε υπευθυνότητα και δεν εκμεταλλεύθηκε για αντιπολιτευτικούς λόγους το Κρητικό ζήτημα. Επισημίζω ότι η εφημερίδα «Ημερησία», το δημοσιογραφικό όργανο της αντιπολιτεύσεως Γεωρ. Θεοτόκη, στο φύλλο της 25ης Μαρτίου 1905 και σε πρωτοσέλιδο κύριο άρθρο υπό τον τίτλο «Αν ήτο αντιπολίτευσις», θεωρεί ευτύχημα για το Έθνος, την διπλωματία και την Κρήτη, το γεγονός ότι το κίνημα του Θερίσου ευρίσκει τον Θεόδ. Δηλιγιάννη στο αξίωμα του πρωθυπουργού, εκεί όπου δεν υπάρχει στάδιο δημοκρατίας και ψευδοπατριωτισμού. Μεταξύ άλλων δε, προσθέτει: «Αν το εθνικόν τούτο ζήτημα αντιμετώπιζε τον πολιτικόν των πέντε πρωθυπουργών εκτός της Αρχής, όλοι προβλέπουν ποίαν θύελλαν θα διήγειρεν εις τα πνεύματα και εις πόσον κατήφορον θα ώθει το Έθνος του και την διπλωματίαν του. Το ολιγότερον που θα είχε να κάμη, θα ήσαν αι μανράι σημαίαι μετας οποίας ενόμιζεν ότι θα λύση όλον το Ανατολικόν ζήτημα». Και οι δύο πάντως, Θεόδ. Δηλιγιάννης και Γεώρ. Θεοτόκης διέπραξαν σφάλματα. Έδειξαν έλλειψη προνοίας και πολιτικής προβλέψεως. Έδειξαν αδράνεια ανεξήγητη. Έδειξαν έλλειψη θάρρους και δεν εκτύπησαν τα σφάλματα τα πριγκιπικά και τα κομματικά που εγέννησαν το ιστορικό Θέρισσο.

Ο αθηναϊκός Τύπος στο σύνολό του κατανόησε ότι έπρεπε να παρακολουθήσει επιτοπίως τα εν Κρήτη τελούμενα και να εξετάσει την εκεί κατάσταση, διό και πλήθος δημοσιογράφων, για πρώτη φορά ίσως τόσο πολύ, κατήλαθε στα Χανιά και στο Θέρισσο. Αναφέρω τα ονόματα των Γ. Κορομηλά της εφημ. «Αθήναι», Βλ. Γαβριηλίδη της εφημ. «Ακρόπολις», Γ. Ελευθερουλάκη της εφημ. «Το Άστυ», Κ. Αυγέρη της εφημ. «Εμπρός», Δημ. Δήμερ της εφημ. «Εσπερινή», Α. Λάμπρου της εφημ. «Εστία»,

σιεύθη στην «Ακρόπολις» στο φύλλο της 10ης Μαρτίου, αλλά δυστυχώς δεν πρόλαβε να φθάσει εγκαίρως στην Κρήτη γιατί η έκρηξη του κινήματος το επρόλαβε. Στην ουσία όμως, νομίζω, και αυτό έχει σημασία, ότι κινήματα όπως το του Θερίσου, οργανωμένο από άνδρα του διαμετρήματος του Ελ. Βενιζέλου δεν ή-

πέναντι της αντιπολιτεύσεως με την μη προκήρυξη εκλογών για τις 20 Μαρτίου 1905 από τις οποίες αυτή είχε δηλώσει ότι θα απείχε οριστικά. Ωστόσο συμφώνησαν με τον Πρωθυπουργό ότι η Κρητική Κυβέρνηση πρέπει να μετέλθει ήπια μέτρα απέναντι των επαναστατών απερχόμενοι δε εδήλωσαν ότι θα προσπαθή-

- Νοέμβριος 1905

ΤΟ ΘΕΡΙΣΟ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΔΙΣ ΤΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

Διευθυντής και Συντάκτης Γ. Γ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ Τμήμα έκδοσης φύλλου Αε

ΤΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΑΥΤΟ ΚΙΝΗΜΑ

Ευ. Μανταδάκη της εφημ. «Σκριπ», Στ. Νικολόπουλου της εφημ. «Καιροί» και Στ. Γρανίτσα της εφημ. «Χρόνος», που προστέθηκαν στα ονόματα των εκεί ήδη ευρισκομένων τακτικών ανταποκριτών των αθηναϊκών εφημερίδων, αλλά και σ' εκείνα των ξένων.

Από της ενάρξεως του κινήματος και καθ' όλη την διάρκειά του, από τον Μάρτιο ως τον Νοέμβριο του 1905, ο ημερησίος αθηναϊκός Τύπος, οι αθηναϊκές εφημερίδες, περίπου είκοσι τον αριθμό, έγραψαν όσα συνέβησαν και όσα δεν συνέβησαν και διατύπωσαν διαφορετικές απόψεις και κρίσεις που ενίοτε αφίσταντο πολύ της αλήθειας του δικαίου και του λογικού.

Κυρίως οι εφημερίδες «Αθήναι», «Εσπερινή», «Καιροί», «Χρόνος», που είχαν ταχθεί θαρραλέως εξ αρχής υπέρ του κινήματος, έκαμαν θυελλώδη υπέρ αυτού αγώνα καθ' όλη την διάρκειά του και το ενεθάρρυναν με κάθε τρόπο. Υπεστήριξαν και ενεθάρρυναν τον αγώνα των συναθροισθέντων, στο Θέρισο, επαναστατών. Απεκάλυψαν και εοσιγμάτισαν την κατοίκηση της ομορφιάς και της οποίας η πολιτική ζωή είχε περιορισθεί στο ασφυκτικό αρμοστειακό καθεστώς, που την άσπερνε από την Ελλάδα. Ασκησησαν δριμυία κριτική, ερευνησάν τον Ύπατο Αρμοστή και το περιβάλλον του, την κλίκα της Χαλέπας και κυρίως τον ιδιαιτέρως Γραμματέα, Ανδρέα Παπαδιαμαντόπουλο, τον τότε υπό πολλών θεωρούμενο πρωταίτιο του κινήματος, κακό δαίμονα και απαίσιο σατανά της Κρήτης, τον γράφοντα τα υβριστικά άρθρα κατά των επαναστατών, κατά της θερμώς συνηγορούσης υπέρ αυτών μεριδίας του αθηναϊκού Τύπου και κατά των Προστατιδών Δυνάμεων γιατί οι τελευταίες δεν έσπευσαν να καταστείλουν το κίνημα, υβριστικά ανωνύμως στην εφημερίδα «Νέα Έρευνα» των Χανίων, το δημοσιογραφικό όργανο της Αυλής της Χαλέπας. Επετίμησαν τον Ιταλό αρχηγό της Κρητικής χωροφυλακής Μόναχο, για την απαίσια στάση του έναντι των υπέρ της ενώσεως συναθροισθέντων στο Θέρισο επαναστατών, τους οποίους σημειωτέον αποκαλούσε ευτελείς αντράδες και κατά-

ριψαν ευθύνες στις αλληπάλληλες ελληνικές κυβερνήσεις των Γεωρ. Θεοτόκη, Θεόδ. Δηλιγιάννη και Δημ. Ράλλη, που διαδέχθηκε τον τελευταίο δολοφονηθέντα στις 31 Μαΐου 1905, κυρίως δε στο Γεώρ. Θεοτόκη, τον αρνηθέντα να δεχθεί κατά το προηγούμενο έτος σε ακρόαση τον Ελ. Βενιζέλο.

Αντίθετα άλλες ημερησίως αθηναϊκές εφημερίδες, όπως η «Ακρόπολις», «Το Άστυ», η «Εστία», η «Μεταρρυθμιστής» και το «Σκρίπ», διεργνεύουσες και τις σκέψεις της Ελληνικής Κυβερνήσεως, αλλά και εκείνες της αντιπολιτεύσεως, που όπως ήδη ανέφερα ήταν ταυτόσημες, έκριναν ότι το κίνημα του Θερίσου ήταν άκαιρο και επικίνδυνο για την Μεγαλόνησο και την Ελλάδα. Τάχτηκαν λοιπόν κατά, το απεδοκίμασαν και με σχετικά άρθρα και άλλα δημοσιεύματα έκαμαν θυελλώδη εναντίον του αγώνα.

Αποκαλούσαν ειρωνικά από τις στήλες τους περιωπής της Ελ. Βενιζέλου, αλλά και τον ίδιο τον Ελ. Βενιζέλο, τον ατρωτή των πολυμήσαντα τους Τούρκους, αισχιστους, αναρχικούς, ανισόρροπους, ανόητους, ανάρτες, απαισίους, αρχολίπαρους, άφρονες, γελοίους υπλότες του Θερίσου, δημαγωγούς, ενετικούς, εχθιστους, ευτελείς, θερμοκέφαλους Θεορίτες (ως έχοντες την γνώρισμα της δειλίας και του θράσους του ομηρικού Θεορίτη), κακούργους, καταλντές (των νόμων και της εξουσίας), κομματάρχες, μορφόδοξους, ναυαγούς, νευρασθενικούς νευροπαθείς, ονειροπόλους, πραιτωριανούς, στασιαστές, συκοφάντες, συνωμότες, ταρσάφισ, τρωματίους (=γραφικούς πολυλογάδες και κωχισιάρηδες που παριστάνουν τους παλληκαράδες), φίλαρχους, χυδαίους συμπεροντολόγους, ψευτοεπαναστάτες, ακόμη και προδοτές.

Κατηγορούσαν τον αρχηγό του κινήματος Ελ. Βενιζέλο και τους συναγωνιστές του ότι μεταχειρίσθηκαν την ένωση ως μέσο προς ικανοποίηση των προσωπικών φιλοδοξιών και των κομματικών τους συμφερόντων και ότι συνετέλεσαν στην αύξηση των διεθνών στρατευμάτων και την ανάμειξή τους στα εσωτερικά πράγματα της Μεγαλόνησου, στην επιβολή του στρατιωτικού νόμου, στη λιποταξία των χωροφυλάκων της Κρητικής χωροφυλακής, στην εκτέλεση εγκλημάτων και τον θάνατο αδελφών τους, στην υποδαύλιση των παθών του εμφυλίου και του εθνικού διχασμού, στην καταστροφή του τόπου, στην πισθοδρομία της εθνικής λύσεως της ενώσεως και στην υποδούλωση της Κρήτης στον ευρωπαϊκό έλεγχο. Τους κατηγορούσαν για το χαντάκωμα, την καταστροφή της Κρητικής υποθέσεως και ενίοτε τους ειρωνεύονταν με φράσεις όπως «Εύγε εις τους

το βάθος), άκαιρο, αλυσιτελές, αναρχικό, ανίερο, ανόητο, αναθενικό, αντιδυναστικό, ανώμαλο, ανωφελές, απαίσιο, απεγνωσμένο, απονοημένο, άσκοπο, άτακτο, άτονο, άφρον, δίαιο, γελοίο, διουπλόστατο, διφορούμενο, εβραϊοεμπορικό, εγκληματικό, εθνικό (κατά την εμφάνεια), εκνομιοέκτροπο, επιζήμιο, επικίνδυνο, επανειδίστο, κομματικό, μάταιο, μεμονωμένο, μη έντιμο, μωρό, ολέθριο, παιδαριώδες, παράδοξο, παράλογο, τερατώδες και φραγκολοβεντικό (=τό έχον αλλοτριωμένη εθνική συνείδηση λόγω εντόνων δυτικοευρωπαϊκών επιδράσεων).

Κι' αν στο Θέρισο κροτούν και συντάγματα ζητούν και θεσιών φιλελευθέρων βασιλειών λατρευτήν, μα κι' ελευθερίαν τύπου κατά πάντα ζηλευτήν.

Όμως η μαγγούρα μόνη ασφαλίζει μ' ένα κύρος νόμους και θεσμούς εκθέσιμους.

Τούτο δε το δεβαιώνει στους Πανελλήνους κι ο Κύρου με λευκούς κεφαλοδέσιμους.

..... Δεν τρομάξεις με τους γκράδες τον αλλόφυλο φονιά... κι άλλοι δύο καλαμαράδες τις εφάγαν στα Χανιά.

Κ' ήλθαν μ' ανοικτά κεφάλια στην Αθήνας τον αέρα πριν να χάσουν εκεί πέρα και τ' αγνά και τα πασχάλια.

Λευθεριά για λίγο πάψε τις ανδρείες τις πολλές, κι' έλα σίμωσε και ράψε των γραφιάδων κεφαλές.

..... Και ακόμη τους χαριτωμένους στίχους του: Σαν δεν είσαι του Θερίσου, σε θερίζουν στις Αθήνας, μα σαν είσαι του Θερίσου σε θερίζουν στα Χανιά.

Χαρακτηριστική είναι και η προσπάθεια φημίσεως της φωνής της «Χρόνος», που έγινε με την υποβληθείσα στην Κρητική Βουλή κατά μήνα Μάιο του 1905 πρόταση περί απαγορεύσεως της κυκλοφορίας της στη Μεγαλόνησο, επειδή «...εν αυτή δημοσιεύονται ύβρεις

στοιχα, δέχθηκαν δολοφονικές επιθέσεις με ρόπαλα από καθεστώς, ο πρώτος το δράδυ της 27ης Απριλίου και ο δεύτερος την 1η Μαΐου κατά το δράδυ και πάλιν. Ο τραυματισμός τους ευτυχώς υπήρξε ελαφρύς.

Επίσης ο διευθυντής της εφημερίδας «Εστία», Άδωνις Κύρου, ένθεριμος υποστηρικτής της Αυλής της Χαλέπας Χανίων, δέχθηκε επίθεση στην Αθήνα επί της οδού Σταδίου, το πρωί της 28ης Απριλίου και στο γραφείο της οδοβάρα και κεφάλι.

Οι επιθέσεις αυτές κατά δημοσιογράφων στα Χανιά και στην Αθήνα, που καταδικάστηκαν από την Κρητική Βουλή (εκμήψισε πρόταση αποδοκιμασίας στις 2 Μαΐου 1905), αλλά και από το σύνολο του ελληνικού Τύπου, ευτυχώς οι μόνες εναντίον συντακτών εφημερίδων, ενέπνευσαν στο μεγάλο σατιρικό μας ποιητή πολλούς αναφέρω τους παρακάτω (Ομηλίο ο Περικλέτος και απαντά ο Φασουλής):

Περικλέτος: Χαρά σ' εκείνον, Φασουλή που του 'γραψε το ριζικό γερή καυκάλα να 'χει.

Φασουλής: Με τα ρόπαλα μονάχα μέσα κ' έξω της Βουλής, όλα λύνονται Προχείρω, μα κι' ο της «Εστίας» Κύρος, ένας δημοσιογράφος εκλεκτός και προσφιλής, εκτυπήθη καθώς ξέρεις κατακέφαλ' απ' όπισω, επειδή κι' αυτός τας γνώμας δεν φρονεί των εν Θερίσω.

Ας σημειωθεί ότι διαρκούντος του κινήματος του Θερίσου, οι απεσταλμένοι στα Χανιά συντάκτες των εφημερίδων «Εσπερινή» και «Καιροί», που υπεστηρίζαν και ενεθάρρυναν το κίνημα, Δημήτριος Δήμηρ και Σπύρος Νικολόπουλος, αντί-

Ιστορία

και ψεύδη δυνάμενα να βλάψουν σπουδαίως την εθνική υπόθεσιν».

Η πραγματικότητα όμως της υποβολής της σχετικής προτάσεως ήταν ότι δεν άρεσε στους αρμοστειακούς η φωνή της, η δυνατή φωνή της που υπερασπιζόταν και ενθάρρυνε τον αγώνα των συνελθόντων στο Θέρισσο επαναστατών. Ευτυχώς η πρόταση αυτή απορρίφθηκε.

Αναφέρω στο σημείο αυτό ότι κατ' εντολή του Προεδρείου της Επαναστατικής Συνελεύσεως του Θερίσου, ο γραμματέας αυτής Κωνσταντίνος Μάνος, είχε στείλει στον Κωστή Χαιρόπουλο, τον διευθυντή της εφημερίδας «Χρόνος» την παρακάτω σύντομη συγχαρητήρια και ευχαριστήρια ταυτόχρονα επιστολή:

Φίλε κ. Χαιρόπουλε, Είμαι εντεταλμένος υπό του Προεδρείου της Κρητικής Επαναστατικής Συνελεύσεως να σας συγχαρώ για τα πατριωτικά σας αισθήματα και να σας ευχαριστήσω διά την υποστήριξιν την οποίαν παρέχετε εις τον αγώνα μας.

Θέρισον 17 Μαρτίου 1905

Μετ' εξόχου υπολήψεως
Ο γραμματέας της Συνελεύσεως
Κ. Μάνος

Επίσης αναφέρω ότι παρόμοια επιστολή είχε στείλει ο Κωνσταντίνος Μάνος στις 15 Μαρτίου 1905, ήτοι δύο ημέρες ενωρίτερα και προς τον Πέτρο Κανελλίδη, τον διευθυντή της αθηναϊκής εφημερίδας «Καιρός», που έκανε ακάθεκτο αγώνα υπέρ των συνελθόντων στο Θέρισσο επαναστατών.

Ως προς τις ύβρεις και τα ψεύδη περί των οποίων γίνεται λόγος στην υποβληθείσα στην Κρητική Βουλή πρόταση περί απαγορεύσεως της κυκλοφορίας της εφημερίδας «Χρόνος» στην Κρήτη, πρέπει να επισημάνω ότι πράγματι και τότε δεν έλειπε ο δημοσιογραφικός, δηλαδή το με προχειρότητα και επιπολαιότητα γράψιμο και ότι υπάρχουν στο σύνολο σχεδόν του αθηναϊκού ημερησίου Τύπου (και όχι μόνο) ύβρεις και ψεύδη, ψεύδη ενίοτε ηλίθια, όπως η ύβρις περί όλως διόλου φάτων προδοτών (Ελ. Βενιζέλου, Κ. Μάνου και Κ. Φούμη) του κινήματος του Θερίσου και τα ψεύδη περί Ιωάννου Σφακιανάνη, του σοφού πολιτικού ηγέτη που όδευε ως σπλαργηγός (!) στο Θέρισσο επί κεφαλής 800 ενόπλων Κρητών και περί κατηγορίας των εν Θερίσω, ότι εργάζονται για την δημιουργία ενός νέου στην Κρήτη Βασιλείου για να βασιλεύσει ο Ελ. Βενιζέλος, ή ακόμη το ότι σκοπός του Ελ. Βενιζέλου ήταν να γίνει η Κρήτη Ηγεμονία με ένα ξένο Ηγεμόνα, αυτός δε Πρωθυπουργός μιας δευτέ-

ρης μικροσκοπικής Ελλάδας...

Οι υπόλοιπες ημερήσιες αθηναϊκές εφημερίδες, όπως το «Εμπρός», η «Ημερησία», το «Νέον Άστυ», «Το Κράτος» και η «Πρωία», είτε συνηγορούσαν υπέρ του κινήματος είτε όχι, έδειξαν μετριότητα. Δεν έκαμαν θυελλώδη αγώνα υπέρ ή κατά, ούτε έφθασαν σε ακραίους και βαρείς χαρακτηρισμούς των αρμοστειακών ή των επαναστατών κατά τις διάφορες φάσεις της εξελικτικής του πορείας μέσα στην οκτάμηνη διάρκειά του, αλλά συνέστησαν και στα δύο μέρη σύνεση και συμβιβασμό, συνέστησαν ως επείγουσα ανάγκη την Κρητική συνδιαλλαγή και την Κρητική ενότητα.

Εξ αυτών, η εφημερίδα «Εμπρός», της οποίας η γνώμη για το κίνημα του Θερίσου ήταν καταδικαστική, επρότεινε εξ αρχής ως το μόνο φάρμακο για την ομαλή λύση, την με πρωτοβουλία του πρίγκιπα Γεωργίου - στον οποίο πάντως καταλογίζει ευθύνη - σύγκληση της Συντακτικής Συνελεύσεως προς τροποποίηση, συμπλήρωση και μεταρρύθμιση του πολιτεύματος.

Η «Ημερησία», το δημοσιογραφικό όργανο της αντιπολιτεύσεως του Γεωρ. Θεοτόκη της μη ταχθείσης παρά το πλευρό των συναθροισθέντων στο Θέρισσο επαναστατών, τονίζει αρχομένου του Αυγούστου του 1905 μεταξύ άλλων: «Ημείς δεν ηθελήσαμε να ομιλήσωμεν μέχρι τούδε, διότι καθήκον είχομεν, ως αποτελούντες την αντιπολιτεύσιν της παρούσης κυβερνήσεως ν' αποφύγωμεν μετά την δήλωσιν του κ. Πρωθυπουργού (είχε δηλώσει στην ελληνική Βουλή ότι επί της Κρητικής υποθέσεως συζήτηση θα βλάψει αντί να ωφελήσει) πάσαν συζήτησιν επί του θέματος, ίνα μη υποτεθή ότι επιζητούμεν να εκμεταλλευθώμεν προς αντιπολιτεύσιν θέμα επί του οποίου ανεγνωρίζαμεν ότι μόνη η κυβέρνησις δικαιούται να δίδη την διεύθυνσιν... Ημείς δεν χωρίζομεν τους Κρήτας εις ενωτικούς και αρμοστειακούς. Ο σύτω πράττων ου μόνον δεν εξυπηρετεί τα εθνικά συμφέροντα, αλλά και καταπροδίδει ταύτα. Δεν υπάρχουν εκεί δι' ημάς η Κρήτες ζητούντες την μετά της Ελλάδος ενωσιν».

Το «Νέον Άστυ» αποφεύγοντας τις ακραίες θέσεις και την αδιαλλαξία, τονίζει υπερμεσούνητος του Ιουνίου του 1905: «... η Κρήτη δεν έπρεπε να κάμνη ι-διαν πολιτικήν. Δεν ενθαυράναμεν δια τούτο το Κρητικόν κίνημα, ούτε εκάμαμεν τίποτε δια να το προκαλέσωμεν. Όταν όμως είδαμεν ότι καθαρά και απροκάλυπτος αντίπραξις κατά του κινήματος εκινδύνευε να διαρρέση την Κρήτην εις αντιμαχόμενα στρατόπεδα και

να δώση εις τους ξένους περιζήτητον αφορμήν της επεμβάσεως, είπαμεν ότι προτιμότερον ήτο να παρασυρθώμεν όλοι εις το κίνημα, παρά να δώσωμεν την εντύπωσιν Κρήτης δισημένης, διχονοούσης και διίσταμένης πού; Εις αυτό το ζήτημα της ενώσεως. Από τριών μηνών διά τους λόγους αυτούς, συνιστώμεν εκθύμως, καθημερινώς, άνευ διακοπής την ένωσιν των Κρητών και την οργάνωσιν της "παθητικής αντίστασεως"... Δι' ημάς Κούνδουρος [ο αρμοστειακός σύμβουλος] δεν υπάρχει, όπως δεν υπάρχει και Βενιζέλος, οιαδήποτε και αν είναι η προσωπική ημών εκτίμησις προς την αξία του. Υπάρχει Κρήτη, Κρήτη μία και αδιαίρετος, χωρίς πρόσωπα, χωρίς ονόματα, χωρίς σημαίας. Κι αν υπεστηρίξαμεν την πολιτικήν της

λημμένως προς τερματισμό της περιπλοκής καταστάσεως, δύο λύσεις: «Η πρέπει να γενικευθή, είπομεν, το κίνημα και να αφαιρεθή εκ των εν Θερίσω συναθροισθέντων ο τίτλος του ανάρτου, ή να επανέλθωσιν διά καταλλήλου πολιτικής οικονομίας τα πράγματα εις το πρώην ειρηνικόν καθεστώς».

Και η «Πρωία», το δημοσιογραφικό όργανο της κυβερνήσεως Θεοδ. Δηλιγιάννη, τις πρώτες ημέρες εσιώπησε. Κατά τις 12, 13 και 14 Μαρτίου, δεν αφιέρωσε ούτε μιά λέξη για το κίνημα του Θερίσου. Γι' αυτό συνάδελφος της, πολεμήσασα το κίνημα εφημερίδα, εσημείωνε: «Η "Πρωία" [και] χθες [14 Μαρτίου] ουδέ γου έγραψε διά τα Κρητικά! Δεν φοβείται μη η σιωπή παρεξηγηθή... ως ενθάρρυνσις του επαναστατικού κινήμα-

βαρύτατο πένθος δημοσιεύουσα για μακρό χρονικό διάστημα στις στήλες της την όλη σειρά του πλήθους των ληφθέντων συλληπητηρίων, αντί της αναγραφής ενδιαφερουσών ειδήσεων και τηλεγραφημάτων των πρακτορείων. Όταν ο ευφύεστατος και παρατηρητικότητατος Ιωάννης Κονδυλάκης εδημοσίευσε στις 10 Ιουλίου 1905 χαριτωμένο χρονογράφημα για την εφημερίδα «Πρωία», την οποία παρομοιάζει με απαρηγόρητη χήρα.

Ωστόσο το κίνημα του Θερίσου, κυρίως με την υποστήριξη και ενθάρρυνση μερίδας του ημερησίου αθηναϊκού Τύπου, την ευμενή και άκρω διαλλακτική έναντι των επαναστατών στάση του Γάλλου διοικητή των εν Κρήτη διεθνών στρατευμάτων, συνταγματάρχη Ι.Κ.-Α. Λουμπάνσκι, αλλά

λαλήτηριο του Ηρακλείου της 21η Μαρτίου 1905, τον σύντομο, τον δυνατό σε νόημα, τον διαυγή και σύντονο, συνεδούλευσε τους συμπατριώτες του να ταχθούν «φυγή και σώματι» παρά το πλευρό των συναθροισθέντων στο Θέρισσο επαναστατών. Έπρεπε κατά τον Ιω. Σφακιανάνη να καταδηλωθεί και να καταδειχθεί στην Ευρώπη ότι η θέληση του Κρητικού λαού για την ένωση δεν είναι μονομερής, καθότι το κίνημα των εν Θερίσω αφορούσε στο σύνολο των Κρητών.

Ο Ιω. Σφακιανάνης, ο Νέοτορας της Κρήτης, εξέφρασε την γνώμη του με την πρόποσα στο χαρακτήρα του και στην κρητική υπόθεση σοβαρότητα. Έδωσε ευέλπιδα τροπή στο κίνημα και συνετέλεσε ως απομνηχανής θεός στην επιτυχή, ομαλή και ελπιδοφόρα για την πατρίδα λήξη του. Ο ίδιος δε ο αρχηγός του κινήματος, Ελ. Βενιζέλος, είχε τονίσει τότε ότι η συμβολή του Ιω. Σφακιανάνη στον αγώνα, ήταν ανυπολόγιστη.

Η πατριωτική του φωνή, ο έναυλός του Λόγος, αποτελεί μνημείο φιλοπατρίας και πολιτικής περινοίας. Κατά τον επιφανή ιστορικό Παύλο Καρολίδη, ο Ιω. Σφακιανάνης, που ήταν σύγχρονός του, θεωρείται άξιος μεγάλης εθνικής ευγνωμοσύνης, γιατί εργάστηκε εξ αρχής να δώσει στο κίνημα του Θερίσου χαρακτήρα καθολικά Κρητικό. Ο ίδιος ιστορικός, πρέπει να σημειώσω ότι έσπευσε από εθνικής σκοπιάς κρίνοντας τα πρόσωπα και τα πράγματα να συμβουλευθεί τους Κρήτες τα πρέποντα προς άρση των δυσκολιών και προς αποτροπή ενδεχομένων κινδύνων. Χαρακτηρίζει το κίνημα πολιτικό και εθνικό και γενικώς επαναστατικό, τονίζει ότι η ιδέα και ο σκοπός του κινήματος είναι η Ένωση της ηρωικής Νήσου με την Ελλάδα και ότι είναι απόλυτη η ανάγκη ομοφωνίας των Κρητών, γιατί το συμφέρον του Έθνους ήταν να παρασταθεί η Κρήτη ομοφρονούσα. Πλέκει το εγκώμιο του πρίγκιπα Γεωργίου, των Συμβούλων του και των αρχηγών των επαναστατών, Ελ. Βενιζέλου, Κ. Μάνου και Κ. Φούμη και τονίζει ότι ουδείς εξ αυτών είναι πολέμος της ενώσεως παρά μόνον οι Προστάτιδες Δυνάμεις. Θεωρεί, από έποψη εθνικών κυρίως συμφερόντων, μεγάλη εθνική συμφορά το ότι ο πρίγκιπας Γεώργιος, που εκπροσωπεί την εθνική ιδέα και συνδέει εθνικά και ηθικά την Ελλάδα με την Κρήτη, κατέστη αντικείμενο επιθέσεως μερικών ελληνικών και ξένων εφημερίδων και ότι εγένετο λόγος περί ενδεχομένης παραιτήσεώς του, ενώ αντιπαρέχεται το ότι έχει γύρω του καμάρια, αυλική και πολιτική. Επισημαίνει το «μέγα λάθος» που είχε γίνει προ ε-

ομοφώνως παθητικής αντίστασεως ευθύς εξ αρχής, δεν την υπεστηρίζαμεν χάριν του κ. Βενιζέλου. Την υπεστηρίζαμεν, όπως θα την υπεστηρίζαμεν και αν ο κ. Κούνδουρος ή οποιοσδήποτε άλλος ευρίσκετο επί κεφαλής του κινήματος, άμα διενώσαμεν τους κινδύνους της διαίρεσεως και της διασπάσεως των Κρητών».

Η εφημερίδα «Το Κράτος» κατεδίκασε μεν απολύτως το κίνημα του Θερίσου, αλλά και επρότεινε επανει-

τος». Μόλις δε στις 15 Μαρτίου εδημοσίευσε ειδήσεις ξερές από αγγλικές εφημερίδες σχετικές με την ένοπλη συνάντηση του Θερίσου. Στο εξής εξακολούθησε να δημοσιεύει ειδήσεις περιορισμένες για την Κρητική υπόθεση και να αποφεύγει την αναγραφή κυρίων επί του θέματος άρθρων. Μετά δε την δολοφονία του πρωθυπουργού Θεοδ. Δηλιγιάννη, του και ανωνύμου αρθρογράφου της, στις 31 Μαΐου 1905, έφερε

και την προσχώρηση σ' αυτό ισχυρών παραγόντων της Μεγαλονήσου και της Ελλάδας, επαγιώθηκε και διευρύνθηκε πολύ ενωρίς. Η σημαντικότερη προσχώρηση ήταν εκείνη του Ιω. Σφακιανάνη, ιατρού, από του Βραχάσι της επαρχίας Μεγαμβέλλου του νομού Λασιθίου, που εμφανίσθηκε τότε στον πολιτικό ορίζοντα ύστερα από επταετή αποχή και σιωπή.

Με τον Θουκυδίδειο Λόγο του στο πολυπληθές συλ-

πταετίας, δηλαδή την σύναξη του πολιτεύματος της Κρήτης υπό το πνεύμα της μοναρχικής εξουσίας. Όταν θεωρεί αναγκαίο να επηρεάσει στην Μεγαλόνησο σύστημα πολιτικό και διοικητικό, όμοιο και απαράλλακτο προς το της Ελλάδας, για να βγει από την κρίση τουλάχιστον προσωρινά.

Αλλ' ισχυροί επίσης παράγοντες της Κρήτης και της Ελλάδας, που δεν προσώφησαν στο κίνημα, επεκρότησαν στο αρμοστιακό καθεστώς και απεδοκίμασαν τους συναθροισθέντες στο Θέρισο επαναστάτες, όπως ο Θεόδωρος Λιμπρίτης και ο Αντώνιος Ρικιάσης, κρητικής και οι δύο καταγωγής, διατελέσαντες βουλευτές και υπουργοί της Ελληνικής Βουλής, ο δεύτερος δε και πρόεδρος αυτής της. Ο πρώτος σε συνέντευξη του σε αθηναϊκή εφημερίδα ανταποδομένη στο κίνημα, που αναδημοσιεύθηκε στην «Ακρόπολις» εντός πλαισίου μάστιχα, συνέντησε φρόνηση στους Κρήτες και τους εκάλυσε να καταθέσουν τα όπλα αφού, όπως είπε, δεν είχαν κατά ποιον να τα στρέψουν.

Κυρίως όμως ο δεύτερος, ο Αντώνιος Ρικιάσης, είναι εκείνος που με πλήθος άρθρων του και ανοικτών επιστολών του, που δημοσιεύθηκαν στις αποδοκίμαζουσες το κίνημα αθηναϊκές εφημερίδες και κυρίως στην «Εστία», στο «Σκριν» και την «Ακρόπολις», δεν έπαυσε να υποδεικνύει εξ αρχής τον μεγάλο κίνδυνο που διατρέχει η Πατρίδα εξ αφορημής του τολμηρού πραξικοπήματος, όπως το χαρακτηρίζει, και να καλεί τους επαναστάτες να καταθέσουν τα όπλα. Ωστόσο η ζητούμενη εξ αρχής κατάθεση των όπλων, εσημειώθηκε παγίωση του αρμοστιακού καθεστώτος, απομάκρυνση της ενώσεως και επομένως μεγάλο κτύπημα κατά τον μέλλοντος της Μεγαλόνησου. Στο άρθρο του δε, της 15ης Νοεμβρίου 1905 στην «Εστία», το συγκρίνει με την λήξη του κινήματος του Θερίσου, όπως άλλωστε φαίνεται και από τον τίτλο του «Η Λήξις», μεταξύ άλλων γίνεται λόγος για την νέα κατάσταση, που εδημοσύρησε το κίνημα, η οποία κατά τον αρθρογράφο απομακρύνει την ένωση! Τονίζεται δε ότι η λήξη του είναι λυπηρά, προφανέστατα για την Κρήτη και την Ελλάδα, και ότι επιβάλλεται ο Κρητικός λαός να περιβάλλει ομόφωνα και με αγάπη τον πρίγκιπα Γεώργιο.

Η λήξη του κινήματος, όπως έδειξαν τα πράγματα, εδικαίωσε όχι τους καταδικάσαντες, αλλά τους επιδοκίμασαντες αυτό. Λόγω λανθασμένης εκτιμήσεως της Κρητικής υποθέσεως και υπό το κράτος προκαταλήψεων, δεν έλειψαν κατά την διάρκεια του κινήματος και οι διαφωνίες, οι αλλη-

λοκατηγορίες και οι ύβρεις, κυρίως μεταξύ των δύο, ήδη μνημονευθέντων μερίδων του ημερήσιου αθηναϊκού Τύπου, δηλαδή της μερίδας της συντασσόμενης υπέρ του κινήματος και της ετέρας της αντιτασσόμενης προς αυτό.

Έτσι η «Ακρόπολις» του Βλ. Γαβριηλίδη εκ των πολεμισάντων λυσοδώς το κίνημα, δεν διαφωνεί απλώς με την μερίδα του Τύπου, τον Τύπο που τάχθηκε παρά το πλευρό των συναθροισθέντων στο Θέρισο ενόπλων, πράγμα φυσικότατο άλλωστε, αλλά προχωρεί παρά πέρα και επανειλημμένως τον αποκαλεί σε κύρια άρθρα, ανεπίτρεπτα βέβαια, καίρινο. Και κίρινο, κατακίρινο Τύπο. Και ακόμη ανισόροπο, αντεθνικό, δηλητηριαστή, εμπρηστή, καχύποπτο, πανουκλιασμένο, πανωλόδητο, συκοφάντη και υπερνευρικό Τύπο, που θα φέρει νέες συμφορές. Ομιλεί περί αντεθνικότητας εγκληματικότητας του κίρινου Τύπου, προ του Ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897, που επαναλαμβάνεται επανειλημμένα και βελτιωμένη.

Υβρίζει λοιπόν η «Ακρόπολις» την μερίδα του αθηναϊκού Τύπου, την υπέρ του κινήματος ταχθείσα, και ψέγει τον Ελ. Βενιζέλο, του οποίου πάντως πολλάκις αναγνωρίζει τις τεράστιες ικανότητες, πολιτικές και διπλωματικές: τον ψέγει επειδή αντί να την αποκηρύξει, συμπράττει με αυτήν, την του κίρινου Τύπου του απειθαρχούντος, ενώ θα έπρεπε να συμμαχήσει με την μερίδα του εθνικού Τύπου, του καταδικάζοντος το κίνημα και πιθανορχόντος έτσι στις Αρχές, την Ελληνική Κυβέρνηση και την Κρητική, την Αρμοστιακή.

Υπενθυμίζει στον αρχηγό του κινήματος Ελ. Βενιζέλο ότι: «Άλλωστε ο ίδιος, όταν επικατόρευν ως Σύμβουλος εις την Κρήτην, ετιμώρει τον αντιβαρχειονιστία Τύπου και εξιβάριζε δημοσιογράφους από τα Χανιά εις την Ελλάδα».

Επισημαίνει ότι ο Ελ. Βενιζέλος επιμένοντας επί του Θερίσου στην ένωση, δεν εργάζεται υπέρ αλλά κατά της ενώσεως, ότι η λογική και ο εθνισμός επιβάλλουν την από των επαναστατών ως Κρητικών και ως Ελλήνων κατάθεση των όπλων και ότι η Ελλάδα δικαιούται να κανονίζει τον δρόμο και την πορεία της Κρήτης και όχι το Θέρισο της Ελλάδας.

Σπεύδει να τονίσει στο υπό τον τίτλο «Τα Κρητικά», κύριο και πρωτοσέλιδο άρθρο της, της 15ης Μαρτίου 1905, ότι το κίνημα του Θερίσου πρόσθεσε στην Κρητική ιστορία μια άδοξη σελίδα. Σ' αυτό παραθέτει το ακόλουθο τηλεγράφημα του Πρακτορείου Αθηνών: «Αι Αγγλικαί εφημερίδες

γράφουν ότι τα γεγονότα τα οποία λαμβάνουν χώραν εν Κρήτη και αι απειλούμεναι ταραχαί προξενούν λίαν λυπηράν εντύπωσιν παρά τη κοινή γνώμη εν Ευρώπη» και στη συνέχεια τονίζει: «Οπερ έδει δείξαι! Οι υνιγολοί άνδρες [Ελ. Βενιζέλος, Κων. Μάνος και Κων. Φούμης], οι οποίοι ηδύναντο να συγκρατήσουν μέσα των το ανθρώπινον ζών του Ζολά, που κρύβουμε δυστυχώς όλοι εντός ημών και να μη προεθώσουν εις την Κρητικήν ιστορίαν την άδοξον αυτήν του Θερίσου σελίδα, ας καμαρώσουν τώρα τα αποτελέσματα της ανυπομονησίας των και της αλογίστου ορμής των».

Και αργότερα, περί την λήξη του κινήματος, στις 14 Σεπτεμβρίου σε άλλο υπό τον τίτλο «Ως εδώ», επίσης κύριο και πρωτοσέλιδο άρθρο, αποφαίνεται: «Εκτοτε [από της ενάρξεως του κινήματος] τα γεγονότα επήλθαν ραγδαία, δικαιώσαντα τους εκ πρώτης αρχής καταδικασθέντες. Το Θέρισο θα είναι μία μύρη σελίς της Κρήτης· αλλ' η σελίς αυτή είναι ανάγκη να κλεισθή μίαν ώραν αρχήτερα. Εσωτερικώς απειλεί να καταστρέψη την Κρήτην, χειρότερα αψ' ότι την κατέστρεψαν οι ξένοι κατακτηταί της. Εθνικώς την υπονομεύει και την αποξενώνει από την Ελλάδα. Ανάγκη λοιπόν να ρίξη δυνατήν φωνήν το Πανελλήνιον όλο: -Ως εδώ και μη παρέκει!».

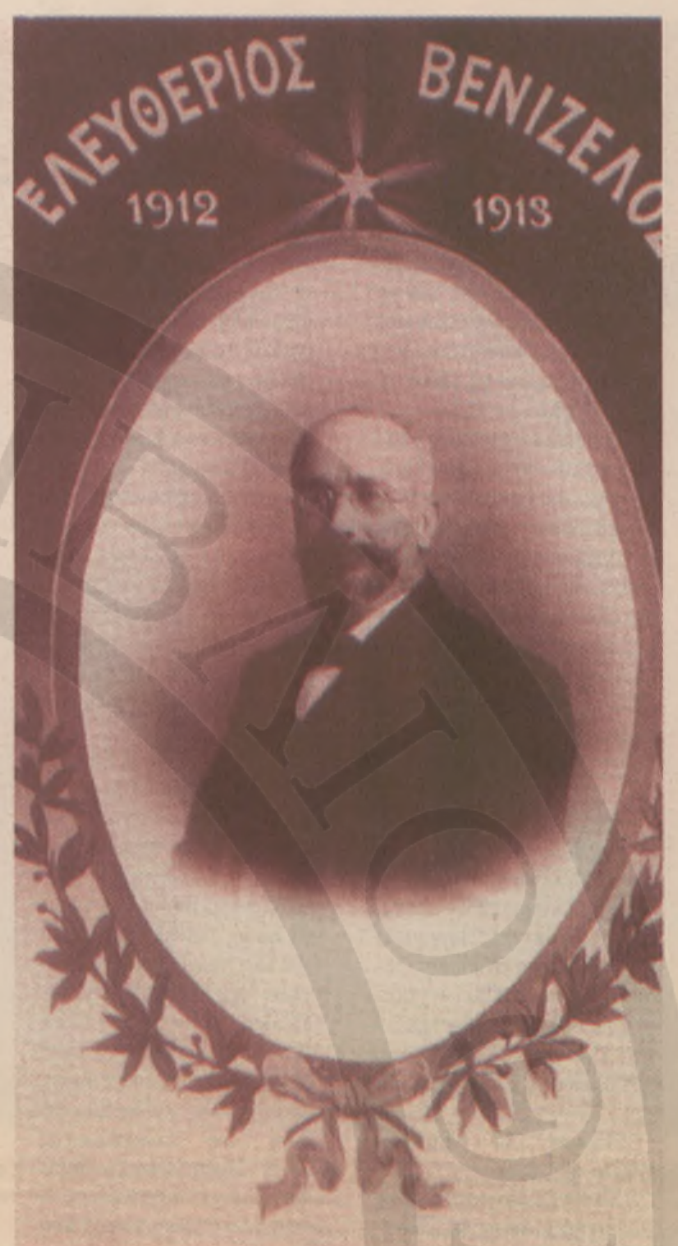
Και η «Ακρόπολις» μεταξυ άλλων άλλων αναφέρει ότι εξακολουθεί να αποδιέπει στην ευμείνεια και μόνον των Προστατιδων Δυνάμεων, των οποίων πρέπει να γίνει ορθοστή η δήλωση, ότι οι παρούσες περιστάσεις δεν επιτρέπουν την ένωση, Ελλάδα δε και Κρήτη να δραστηριοποιηθούν διπλωματικά.

Ο αθηναϊκός Τύπος, οι ημερήσιες αθηναϊκές εφημερίδες, τόσοσ εκείνες που τάχθηκαν παρά το πλευρό των συναθροισθέντων στο Θέρισο ενόπλων και κατηγόρησαν τους αρμοστιακούς, όσον και εκείνες που υπεστήριξαν το αρμοστιακό καθεστώς και κατεδικάσαν τους επαναστάτες του Θερίσου, αλλά και οι άλλες, οι υπόλοιπες δηλαδή, που έδειξαν μετριοπάθεια, είτε συνηγορούσαν υπέρ του κινήματος είτε υπέρ του αρμοστιακού καθεστώτος, συνετέλεσαν συνολικά, σε εντελώς όμως διαφορετικό βαθμό, στην ενθαρρυντική για την Πατρίδα λήξη της επαναστάσεως. Κατ' εμέ δεν υπήρξαν ημερήσιες αθηναϊκές εφημερίδες κίτρινες, κατ' ακίτρινες ή αντεθνικές· πιστεύω όμως ότι χωρίς την εξ αρχής ενθουσιώδη υποστήριξη και ενθάρρυνση των συντασσόμενων με το κίνημα εφημεριδων, το κίνημα θα έσβησε πριν την πρώτη του ούλα στιγμή. Την άποψή μου δε αυτή στηρίζω στους

πρωταγωνιστές της Κρητικής υποθέσεως, τον αρχηγό του κινήματος Ελ. Βενιζέλο και τον Ύπατο Αρμοστή πρίγκιπα Γεώργιο. Ο πρώτος, μετά την λήξη της επαναστάσεως, ετόνιζε σε επιστολή και εκδότη της εφημερίδας «Αθήναι» Γεώργιο Πωπ: «Δεν λέγω ότι σε ευχαριστώ, διότι ο αγών υπήρξεν εξ ίσου ιδικός μας εδώ κάτω, όσον ιδικός σου εν Αθήναις και η επί τη νίκη τιμή ανήκει εξ ίσου εις σε, όσον και εις ημάς». Και ο δεύτερος σε συνέντευξη του κατά την διάρκεια του κινήματος στο Στέφανο Γρανίτσα, υποδιευθυντή της αθηναϊκής εφημερίδας «Χρόνος», εδήλωσε: «- Ζεις οι δημοσιογράφοι... εκρατήσατε την επανάστασιν, διότι από την πρώτην ημεραν θα έσβηνε, αν δεν ελάμβανον πληροφορίας από τας Αθήνας, ότι ο Τύπος την επικροτεί...».

Ο Ελ. Βενιζέλος, με το κίνημα του Θερίσου, έδωσε αφορμή της ανακίνωσης, η οποία πριν δεν είχε δυστυχώς τύχει της δέουσας προσοχής. Αν και είχε να αντιμετωπίσει από πολλές πλευρές λυσοδών και συκοφαντικό εναντίον του πόλεμο, δεν κάμφθηκε. Καθοδήγησε το κίνημα κατά την οκτάμηνη διάρκειά του, με συνέση και καταπληκτική διπλωματική ικανότητα, προσελκύσας την σοβαρή προσοχή, όχι μόνον των Προστατιδων Δυνάμεων, αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης.

Οι Προστατίδες Δυνάμεις εκτιμώντας την δημιουργηθείσα κατάσταση με τις μικροσυμπλοκές και τα ελάχιστα έστω θύματα και την φανερή πτώση της δημοτικότητας του Πρίγκιπα, επεδίωξαν την εξομάλυνσή της με διαπραγματεύσεις, ό,τι ακριδώς επεδίωκε ο Ελ. Βενιζέλος. Ύστερα από προκαταρκτικές συζητήσεις που έγιναν σε διάφορα μέρη (Φουρνέ, Θέρισο, Καλαμίτη), ακολούθησε η συνάντηση του Ελ. Βενιζέλου με τους Προξένους των Προστατιδων Δυνάμεων στην Αγία Μονή των Μουρνιών Κυδωνίας στις 2 Νοεμβρίου 1905, όπου το σταλόν εκεί υπό την διοίκηση Άγγλου αξιωματικού στρατιωτικού απόσπασμα, απέδωσε τιμές στον αρχηγό της Επανάστασεως. Εκεί τότε υπογράφηκε από τους Προξένους και τον Ελ. Βενιζέλο το πρωτόκολλο για τον τερματισμό της Επανάστασεως. Συμφωνήθηκε η παράδοση 700-800 όπλων, η διάλυση των σωμάτων των δημοφροσών, η διασφάλιση της ελευθερίας και απροσκόπτου διεξαγωγής των δημοτικών εκλογών της 14ης Ιανουαρίου 1906 και η ασφάλεια των αγωνισθέντων από διάσωση αυθαιρέτων κατάδίξεως των αρχών, δηλαδή η απονομή γενικής α-

μνηστίας. Η αμνηστία κηρύχθηκε στις 11 Νοεμβρίου 1905 με δύο ξεχωριστά κείμενα, το Διάταγμα του Πρίγκιπα Γεωργίου και την Προκήρυξη ελληνιστί και γαλλιστί των Προξένων των τεσσάρων Προστατιδων Δυνάμεων.

Το κίνημα του Θερίσου, αν και δεν επέτυχε στο ενωτικό του πρόγραμμα, το οποίο πάντως συνεχίστηκε αόπλων, είχε δικαιωθεί και η πολιτική του Ελ. Βενιζέλου είχε σημειώσει λαμπρή επιτυχία. Η υπόσχεση των Προστατιδων Δυνάμεων περί αμοιόλητης διεθνούς προσωνίσεως επιτροπής, προς μελέτη επιτόπια της καταστάσεως και διατύπωση των εισακτέων μεταρρυθμίσεων, όπως την άρση του τελωνειακού αποκλεισμού, είναι νίκη της επαναστάσεως. Η υπόσχεσή τους επίσης, ότι θα επιβλέπων στην ακριβή και ειλικρινή εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων του Συντάγματος και των κειμένων νόμων, καθώς και στην ανεπηρέαστη διεξαγωγή των εκλογών, αποτελεί επίσημη αναγνώριση του δικαίου και μακροχρόνιου συνταγματικού αγώνα της αντιπολιτεύσεως και ταυτόχρονα πλήγμα θανάσιμο κατά της Αυλικής αυθαιρεσίας της Χαλέπας.

Μετά την κατά Φεβρουάριο του 1906 άφιξη στην Κρήτη της διεθνούς επιτροπής, και ύστερα από τις επίμοχθες συζητήσεις και επί της μερως διαπραγματεύσεις τής με τον Ελ. Βενιζέλο και την Ελληνική Κυβέρνη-

ση, οι Προστατίδες Δυνάμεις κατάληξαν στην νέα ρύθμιση της Κρητικής υποθέσεως της 23ης Ιουλίου 1906, που προέδλεπε την οργάνωση της Κρητικής Πολιτοφυλακής με Έλληνες αξιωματικούς και την, μετά την αποκατάσταση της τάξεως, ανάκληση των ξένων στρατών. Ακολούθησε στις 14 Αυγούστου 1906 απόφαση των Προστατιδων Δυνάμεων να παραχωρήσουν στο βασιλέα της Ελλάδος Γεώργιο Α' το δικαίωμα να διορίσει εκείνος τον Ύπατο Αρμοστή της Κρήτης.

Οι εξελίξεις αυτές, όπως άλλωστε αναμενόταν, οδήγησαν ένα μήνα περίπου μετά, στην παραίτηση του πρίγκιπα Γεωργίου (12 Σεπτεμβρίου 1906), στην αναχώρησή του από την Κρήτη και στον διορισμό του έμπειρου πολιτικού και πρώην πρωθυπουργού Αλεξάνδρου Ζαΐμη στην θέση του, ύστερα από υπόδειξη της επαναστατικής τριανδρίας, δηλαδή της Ελ. Βενιζέλου, του Κων. Μάνου και του Κων. Φούμη.

Ο αγέρωχος Βενιζέλος δεν ανήλθε στο Θέρισο για αεροκοπάνισμα, αλλά για αγώνα πολιτικό και εθνικό της Κρήτης. Και τα κατάφερε.

Αθήναι, εν τη οικία, (Γρ. Αυξεντίου 130-4) 28 Φεβρ. 2005